

IMAGINEA ETNICILOR GERMANI LA ROMÂNII DIN TRANSILVANIA DUPĂ 1918

Județul Alba
Interviuri

COSMIN BUDEANCĂ
(editor)

*Interviuri realizate de: Denisa Bodeanu, Cosmin Budeancă,
Anamaria Mara, Valentin Orga, Delia Sântămărian*

ARGUMENT	7
NOTA EDITORULUI	9
BERGHIN	15
VALER COMAN ȘI NICULAE VINȚAN	17
FLOAREA HAPLEA	24
ANA HORSEA.....	34
VALER TEUȘAN	39
ION VINȚAN (AL LUI DĂNILĂ)	45
CÂLNIC.....	55
MARIA FLOREA	57
VASILE GHIȘOIU	64
ELENA ISPAS	73
MARIA ȘI ANA STĂNILĂ	82
GÂRBOVA	93
MARIA FRÂNCU ȘI ELENA ANGHEL.....	95
MARIA GAJA.....	106
MARIA MANIU ȘI LILIANA NAGYAR	116
GHEORGHE OPRIS.....	129
MARIA VULCU	145

MĂNĂRADE	153
Respect pentru oameni și cărti VICTOR ȘI MARIA MOLDOVAN	155
PETREȘTI	175
VALERIA BRENDĂA	177
MARIA IRIMIE ȘI MARIA BOLCA	185
NICOLAE PETRA	200
SEBEŞ	205
AVRAM OPINCAR	207
ŞONA	223
IOAN BOGDAN	225
LIVIA CĂPÂLNEAN	238
MANOIL FELDOREAN	255
GHEORGHE FLOREA	269

VALER COMAN ȘI NICULAE VINTĂN*

Valer Coman s-a născut la 2 septembrie 1931, în Berghin, județul Alba. Ortodox, studii șapte clase, tractorist, pensionar.

Niculae Vințan s-a născut la 23 mai 1939, în Berghin, județul Alba. Ortodox, studii școala profesională, mecanic de locomotivă, pensionar.

Interviu a fost realizat la 31 iulie 2005 de Valentin Orga în Berghin și se află în A.I.I.O., având cota 1028. Transcrierea și editarea interviului - Cosmin Budeancă.

Să-mi povestiți cum era Berghinul când erați dumneavoastră copii?

[Valer Coman]: Era frumos, în tot cazu'. Era comună ca lumea, comună faină, nu era ca acumă.

Sașii erau mai mulți decât români?

[V.C.]: Cam jumătate.

[Nicolaе Vințan]: Cam jumătate-jumătate.

În sat pe unde erau gospodăriile sașilor și unde erau ale românilor?

[V.C.]: A sașilor erau de-aicea cum mergeți mai la vale, de la Primărie le vale. Elea toate-s case de sași. Și pe ulița principală erau numa' sași... până-n capu' satului. Și dincolo, pe parte-ailaltă, dincolo de vale, erau numa' români.

Cum îi zicea la locul unde locuiau români? Cum era numit în sat?

[N.V.]: Pe „Dere”, „Pe hotar”... „Pleșa”...

[V.C.]: Eram toți laolaltă... n-am fost aparte.

De când știți dumneavoastră că sunt sași în Berghin?

[N.V.]: Ei îs veniți de 400 de ani în România. Ei nu-s băştinași aici. Ei îs refugiați aici în România.

Ați zis că ați făcut școala în sat. Pe vremea aia sașii aveau școală separată sau erați împreună?

[N.V.]: Separată, nu-mpreună. Pe urmă, nu știi când o' început amestecăturile.

[V.C.]: De când o' stricat școlile-alea... Ei aveau separată și aveau învățătorii lor nemetești.

Erau români care să-nvețe la școală cu ei? Sau sași care să învețe la români?

[N.V.]: Nu.

* Pe parcursul interviului intervene și o femeie [X].

Respect pentru oameni și cărți

După război vă jucați împreună cu sașii

[N.V.]: Nu ne prea jucam noi... că nu știam care suntem mai tari. Păi zău dacă nu-i adevărat... Românii se jucau aicea. Era o școală aicea.

[V.C.]: Da, are dreptate... aşa este. Ei se jucau pe la moară, la salcie.

[N.V.]: Nu ne prea jucam. Io stăteam acolo sus pe dealu-ăsta, erau chiar mai mulți sași ca românii... da' nu prea ne-mpăcam... nu ne prea-mpăcam bine. Aoleu! Încă se-ntâmpla cu capete sparte. Chiar și io am avut capu' spart de un sas. Da' io i-am rupt mâna.

Dar de la ce vă luați la ceartă?

[N.V.]: De la joacă, no, ca copiii.

Dar obișnuiatați să mai strigați unii după alții cuvinte de ciufuleală?

[N.V.]: Ei, bine, cu delenii mei... „sași” și „cioară”. (râde - n.n.)

Da? Dar de ce le ziceați cioară?

[N.V.]: Păi pentru că ei îs țâgani nemăști. Da, da, ei îs țâgani nemăști, să știți. Cum zâceau ei la țâganii noștri „cioară”, aşa le zâceam și noi lor „cioară”.

[V.C.]: Nu le zâceai tu cioară... În Germania le zâcea că-s țâgani.

[N.V.]: Păi ie, în Germania, și-apăi noi strâgam după ei: „cioară săsască”. De nu l-am bătut pe unu’ de l-am făcut de-o rămas orb de un ochi. M-am dus odată prin sat la vale la oi și m-am întâlnit cu doi sași, veneau la deal. Si mi-o dat unu’ o palmă de clasa I. Erau mai mari ca mine. No, și n-am zâs nimica, m-am dus în treabă. Dup-aia ei or plecat în Germania și-or murit amândoi.

Familiile de sași aveau mai mulți copii decât cele de români?

[V.C.]: (râde - n.n.) Păi ei nu prea aveau ca români. Aveau mai puțâni ca români. Românii făceau producție mai bună.

[N.V.]: Da' dracu'-i știe... (râde - n.n.) Io nu știu... El știe, că-i mai bătrân.

Sașii din sat aveau fanfară?

[N.V.]: O' avut. Si vineau dacă îi chemai.

Veneau pe bani sau aşa...?

[N.V.]: Fără bani cine-ți vine? Da' nu prea veneau pe bani, că le dădeai o fele¹ de vin și-o pită. Si „bună zâua”. Si la-nmormântare, și oriunde i-am chemat și noi, români, o' vinit.

Ce rol avea preotul lor în comunitate?

[V.C.]: Ca și-al nost'. El era care-i conducea pe ei. Cu noi n-avea treabă.

[N.V.]: Io asta n-o știu. Nu știu, nu mă bag...

¹ Fele - conform DEX, măsură de capacitate pentru lichide, egală cu circa 3 sferturi de litru.

Ei cu ce se-ndeletniceau în sat?

Responzări la întrebările cercetătorului: *Se numești și cărti*

[V.C.]: Se ocupau cu agricultura, animalele...

Creșteau și vindeau sau numai să le folosească în gospodărie?

[N.V.]: Folos'au ei, nu vindea. Adică vindea una și cumpăra alta, da' aia-i altceva.

[V.C.]: Pe vremea aia nu știam să țânem animale să vindem.

Pământurile lor erau mai bune ca ale românilor?

[V.C.]: Ca și-a noastre.

[O femeie]: Lucrătură ca la sași o fost rară... (râde - n.n.)

Sașii, tineretul, se-amestecau cu români?

[N.V.]: Până n-or vin't comuniștii nu s-or amestecat deloc. Să știi! Erau ei aparte, c-atuncea erau nemții cu ei. Altceva n-am ce să vă spui. Da' când o venit comunismu' i-o amestecat... că școlile lor s-or desființat de-acolo de sus. Ei acolo făceau jocurile dumînica, dup-aia ne-am adunat toți laolaltă.

Până atunci fiecare era cu jocul lui?

[N.V.]: Până atunci fiecare cu jocu' lor.

Dar nu s-a întâmplat să vă cheme, câte un prieten, la ei la dans?

[N.V.]: Nu. Și nici noi nu i-am chemat.

Se întâmpla ca tinerii să se mai bată între ei, la joc, sau așa?

[N.V.]: Nu pot să știu, că io am fost plecat, am fost mai mult plecat. Am stat șapte ani de zâle în Sibiu la orfelinat. Și pe urmă am venit de-acolo, am mai stat vreo patru ani de zile, pe ormă iar am plecat prin Alba, pe ormă iar am mai venit... Am fost mai mult plecat.

Sașii din Berghin erau mai înstăriți decât români?

[N.V.]: Păi n-or fost mai înstăriți, da' or fost mai muncitori ca noi. Ăla dacă se scula noaptea la ora două știa unde-i firezu', unde-i ciocanu', da' românu' dacă-l întrebai și zâua: *Mă, un' țâ-i ciocanu'*? Păi stăi să mă duc să-l caut, că nu știu unde-i... Ăla avea toate în locurile lui.

Înainte de război munceau români la ei?

[N.V.]: Lucrau, sigur! Luau de lucru „în parte” de la ei.

Se întâmpla atunci să se căsătorescă sași cu românce?

[N.V.]: S-o-ntâmplat. Ba s-o-ntâmplat că parcă atunci aia a lu' Nili s-o măritat după un sas.

[V.C.]: Ie, înainte, că el o murit în război.

[X]: Și una Părăschia iar o fost măritată după un sas. Aia era prietena mea.

[N.V.]: Nu știi io...

Dar au fost și cazuri ca săsoaicele să se mărite cu sași din alte localități din jur?

[N.V.]: Da, or adus...

[V.C.]: Păi doar dracu' -i mai tâne minte...

Aici în sat, când erați dumneavoastră ficior... cine avea prăvăliile?

[N.V.]: Și români și sași.

[V.C.]: Și români și sași.

Moara de-aicea a cui a fost?

[V.C.]: A sașilor. Acum îi a' lu' Dumnezău.

N-au mai venit să o ceară înapoi?

[V.C.]: Păi nici nu mai trăiesc äia la care o fost moara.

Ce alte meserii mai aveau ei?

[V.C.]: Covaci, dulgheri...

[N.V.]: Da, da, dulgheri o' fost mulți... covaci o' fost doi... o fost și morar.

S-au întâmplat cazuri în care sașii să ia ucenici dintre români?

[N.V.]: N-o' luat ucenici nici de la ai lor... Unu' o avut vreo șasă ficiori.

Cum a fost aici când a început războiul? S-au dus tinerii sași în război?

[V.C.]: Păi noi n-aveam treabă cu sașii. S-or dus în război și sașii. Prin Sebeș o avut unu' legătură cu germanii și dup-aia or vin't și i-or dus pe ăstia în război în Germania. No, și dacă i-o' dus acolo, după ce-o trecut războiu', și-o' câștigat rușii, no, că să vorbim așe cum este... atuncea i-o expropriat pe sașii care or fost duși în Germania, da' care-o' fost duși în război la români, pe äia nu.

V-aduceți aminte cum a fost în ianuarie '45, când i-au adunat și i-au dus în Rusia?

[V.C.]: I-o' adunat! I-o' adunat și i-o' dus.

[N.V.]: Tu știi mai bine...

[V.C.]: Atunci, în '45, după război, o' dus țăganii de la noi, că prima dată o' dus țăganii...

După război i-or dus? Nu înainte?

[V.C.]: Nu, 'nainte! Și aicea ședea un sas... Și-o zâs cătă tata, stând lume acia: No, frate Ioane, acum pregătiți-vă că vine rându' vostru... Și-apăi dup-aia o vin't rându' lor, că s-o schimbat foaia... Ș-apăi i-o' dus în Rusia. Știe Dumnezău... Da' nu pe tot², numa' care erau buni de lucru.

Când i-au adunat, știa lumea dinainte sau i-au luat pe nepregătite?

[V.C.]: O vin't armata cu mașinile și i-o' luat. Te-ai trezit cu ei în sat... Păi ce știi?

² Conform Ordinului Ministerul Afacerilor Interne nr. 32.137 din 31 decembrie 1944, au fost vizatai pentru deportare bărbații cu vîrstă între 17 și 45 ani și femeile între 18 și 30 ani cu copii mai mari de un an. Dumitru Șandru, „Deportarea germanilor din România în Uniunea Sovietică”, în Hannelore Baier (ed.), *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică 1945*, Sibiu, Forumul Democrat al Germanilor din România, 1994, p. 8; Idem, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 245-246.

A venit ruși sau români?

Respo [V.C.]: Păi români, cîn' trăsnet să vie? (râde - n.n.) Românii or vin't, sigur. Si i-o' adunat pe care i-o' adunat, și care nu, o' mai rămas și aici.

Ce zicea lumea în sat când a auzit că-i duce?

[X]: Ce să mai zâcă? Pe brușu'! Erau năcăjiți, plânjeau, ce să zâcă?

Dintre cei care au fost duși în Rusia s-au întors mulți?

[V.C.]: S-or întors mulți, da' o' și murit...

Și povestea ce li s-a întâmplat acolo?

[V.C.]: Păi io am un cumnat care-o stat în Rusia cinci ani. O fost în război prizonier și mi-o povestit... O mâncat foame... (râde - n.n.)

[X]: Foame și necaz.

După ce i-au dus, le-au luat averile, casele?

[V.C.]: Or venit comuniștii... Dup-aia o fost rău...

N-au adus coloniști să îi bage în casele lor?

[V.C.]: Nu, nu, nu. N-o băgat pe nimeni în casele lor. Da' după ce-o trecut războiu'... la sași le-o' luat ceva din pământ³, i-o' desproprietat. Casele lor le-or vândut ei, de când or plecat în Germania.

Dar atunci, după război, n-or băgat pe nimeni?

[V.C.]: Nu, nu, nu.

Cei de-o seamă cu dumneavoastră care au mai rămas în sat, de nu i-au dus în Rusia, au plecat să-și caute serviciu în altă parte?

[V.C.]: A, or plecat. Or plecat prin țară. Domne, să-ți spui io un lucru: după ce-or vin't comuniștii, la sași le-o făcut un bine că le-o' luat tot. La români le-o dat locu' lor... – vorbim aşa cum este – și dup'-aia i-o pus pe cote și câte minuni toate. Si sașii s-o' dus și și-o' găsat servicii unde o' vrut ei în România. Mă crezi sau nu mă crezi?

Vă cred.

[V.C.]: No. O' avut altă socoteală. Si, de la o vreme, te-o' năcăjit că să te 'scrii în Colectiv. Si ei o' fost mai câştigați ca noi.

³ Este vorba despre Legea nr. 187 din 23 martie 1945, pentru înfăptuirea reformei agrare. La art. 3 se prevedea că „În scopul înfăptuirii reformei agrare, trec asupra Statului pentru a fi împărtite plugarilor îndreptățiți la împroprietărire și pentru a constitui rezervele prevăzute la art. 2, pct. c și d, următoarele bunuri agricole cu inventarul viu și mort afectat lor: a). Pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând cetătenilor germani și cetătenii români, persoane fizice sau juridice, de naționalitate (origine etnică) germană, care au colaborat cu Germania hitleristă; f). Bunurile agricole de orice fel ale cetătenilor români care s-au înscris voluntari pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite.” Totodată, legea prevedea, la art. 12, că „La împroprietărire vor avea întâietate ostașii care sunt concentrați sau mobilizați și toți cei care au luptat împotriva Germaniei hitleriste.” Monitorul Oficial (Partea I), nr. 68 bis din 23 martie 1945, pp. 2205-2208.

Respect [V.C.]: Aicea? Tulai, Doamne! Păi n-auzi că aia o fost? Și-o bătut joc tot de noi, de români... Că sașii s-or dus, ți-am spus! Ei s-or dus prin țară, și-o' găsat servici.

Și-au vrut oamenii de-aici să intre în Colectiv?

[V.C.]: Păi n-or vrut, d-apăi n-ai avut ce face. Pe tata l-or bătut comuniștii ăia de la Miliție cât or vrut ei...

Aveați mult pământ?

[V.C.]: Păi n-aveam atâta... d-apăi o' fost alte socoli. Atuncea o fost unu' la putere, președintele, și tata l-o bătut pe ăla odată... Și președintele când o venit la putere, apă' și-o bătut joc de el... Pe min' m-o țăpat în armată la lucru tri ani de zâle... Și n-ai avut ce face. Din cauza primarului. Și pentru alea... dă-le Dumnezău sănătate, că iau niște bani.

De aici din Berghin nu s-a dus nimeni să lucreze la Hunedoara la Combinat?

[V.C.]: Or fost... Tri îi știu io. Or mai fi fost și alții, da' nu știu.

[N.V.]: Io cu locomotiva umblam. Și-apăi ba odată eram aici, ba odată eram acolo... Și am dat de doi, i-am întâlnit aşa, instantaneu. Pe atunci se făceau excursii cu fruntași prin țară, și io fiind organizator de grupă sindicală, m-am ocupat cu treburi de-stea. Și-apă' care eram fruntași, aveam insigne. Și am plecat în excursie prin țară. Și când mă urc în autobuz, pe unu' l-am cunoscut, da' pe 'alalalt nu. Și-apă' mi-o spus: *Mă, uite cine-s io...* Tri zâle cât am stat ne-am petrecut fain, că nu i-am mai lăsat... Apăi dup-aia ne mai întâlneam prin oraș la o bere... Ooo, când ne-ntâlneam...

Ei se adunau acolo, în Hunedoara? Tineau legătura unii cu alții?

[N.V.]: Nu, nu aveau comunitate de-asta, ca să se-ntâlnească, cum fac acum în Germania. Da' foarte bine ne-nțelegeam cu ei. Odată m-am întâlnit cu un consătean de-aicea și m-o salutat pe săsește și io i-am răspuns, că mai pricep și io ceva, aşa, da' prea puțân. Și altu' o auzât. N-am știut că și-ăla-i sas. Și no, am stat de vorbă cu el. Și io mă grăbeam să plec. Și consăteanu' meu ăsta o plecat, și-o venit ăla și-ncepe să mă ieie pe mine: *Domne, da' dumneata de unde ești, cum de știi săsește? Păi, mă, io-s consătean cu ăla...* Ei, și-apă' m-am împrietenit și cu ăla. Era de prin Jina⁴, nu știu de pe unde era... tot de pe-aici din juru' Albei.

Erau meseriași buni?

[N.V.]: Erau, da, foarte buni meseriași. Unde îți făcea sasu' un lucru, păi erai precis pe el. Română' nostru îl mai fușerea... Era un neamț, un sas de pe-aicea de pe lângă Ungurei⁵, sau nu știu de pe unde, era maistru principal la Otelărie... Era văzut de știi cum? Era și vecin cu mine în bloc. M-aveam bine cu el, ieșeam la cărți acolo în față, și-apă' mă tot contraziceam cu el, cu Otelăria. Ne mai contraziceam și noi... No, da' n-am avut probleme cu ei.

Pe vremea lui Ceaușescu... au apucat să plece de aci din sat în Germania?

⁴ Localitate în județul Sibiu.

⁵ Sat în comuna Roșia de Secaș, județul Alba.

[N.V.]: Mulți o' plecat atunci. Da' pe ăștia nu i-o scos nimeni, crede-mă. Că-ți spui că puteau sta și azi aici, că români n-or avut treabă cu ei.

Dar de ce ziceau ei că vor să plece?

[N.V.]: Că-i mai bine-n Germania. Si poate o fi fost mai bun... Ei o' fost mulțumiți, ascultă de mine ce-ți spui, c-atunci o fost Colectivu'... Dup-aia, normal, cei mai mulți o plecat acum, după '90.

Înainte de Revoluție nu au fost cazuri care să fugă, să treacă ilegal peste graniță?

[V.C.]: Io n-am auzât... În timpu' războiului am auzât că ar fi fost duși în Germania și-or vrut să vie încoace, și-apă' i-o descoperit și lucruri de-astea... Si după război s-or dus în Germania.

Când au plecat după Revoluție și-au vândut casele sau și le-au păstrat?

[V.C.]: Si le-or vândut, dă-i în supărare, de-aia or vin't toți țiganii aici. (ton intrigat - n.n.)

[N.V.]: Da' nu toți! Mai sunt câțiva... care nu și-o [vândut].

[V.C.]: Da' nu toți! (ton intrigat - n.n.) Apăi ce mai este? Un căcat de câine...

Și mai vin înapoi în sat?

[V.C.]: Vin!

[N.V.]: Vin! Și-acum îs o grămadă veniți... Vin în fiecare an. Apăi vara îi plin de ei pe-aici.

Ați povestit cu ei despre cum îi acolo?

[V.C.]: Nu spun! De când or vin't ei, lor nu li-i mai bine. De când le-o' schimbat mărcile-n Germania, nu li-i mai bine.

Nu zic că ar vrea să vină înapoi?

[V.C.]: (râde - n.n.) Sunt mulți dintre ei la care le pare rău că s-or dus...

[N.V.]: Li-i rușine. Cum o zâs unu' cătră bătrânu' meu, fie iertat: *Ei, măi Niculae, ce prostie am făcut io de m-am dus...* Da' bătrânu' meu 'ce: *Dracu' te-o dus dincolo!*? (râde - n.n.)

Dar au mai venit dintre ei să-și revendice proprietățile, terenurile, casele?

[N.V.]: Nu! Ăștia nu le dau. Or venit dintre ei, da' nu toți... parcă doi sau trei numa'. Știu pe unu' care și-o revendicat terenurile.

[V.C.]: Domne, în orice caz... cât o' fost sași în Berghin o fost domnie! Ce este, este!

[N.V.]: Aia da!

[V.C.]: De când or plecat ei, Berghinu' o rămas nimica, c-o venit numa' țâgani... Și-aia-i toată socoteala.

Bine, eu vă mulțumesc.

FLOAREA HAPLEA

S-a născut la 30 martie 1939 în Berghin, județul Alba. Ortodoxă, studii nouă clase, contabilă, pensionară. Interviul a fost realizat la 31 iulie 2005 de Denisa Bodeanu în Berghin și se află în A.I.I.O, având cota 1008. Transcrierea și editarea interviului - Cosmin Budeancă.

Din cunoștințele dumneavoastră, cine au fost primii în sat, sașii sau români?

Ei o' fost primii aci-n sat, sașii. O fost un sat încolo, no, în crâng, și de-acolo ei s-or mutat încoace, și s-or așezat unde-or fost pozițiile mai bune și pe centru. Ai noști, români, s-or așezat unu' aici, unu' acolo, care unde-or apucat. Nu vedeti că toate casele românilor îs pe dealuri? Sașii s-or pus une-o fost mai bine. Unu-doi dacă stau pe sus, pe răzor încolo, restu' tot pe drept, la poziție bună și-n mijlocul satului.

Din punct de vedere economic, erau mai bogăți decât români?

Apă' [în] orice caz or fost bogăți până la desproprietate¹. Până atuncea or avut, o' fost mai bogăți ca români. O' fost și mai săraci printre ei, că și sașii o' fost săraci ca și români, da' majoritatea erau bogăți.

Cam cât pământ aveau ei?

Apă' [în] orice caz aveau și câte... 20 de iugăre, no, cum era atuncea, câte 10 hectare. Aveau 10, 4, no. Da' ei or avut vii multe. Acolo-s „viile sașilor”, aşa le zâce'. Or avut vii multe.

Și animale aveau?

Animale, da. Țineau porci, țineau vaci, oi, ca fiecare.

Aveau case mari?

Da. Ei o' fost și oameni foarte deștepți. Și dacă te duci la ei... și-acum, dacă te bagi într-o curte la sași să deosăbesc de români. Știți cum să deosăbesc? Că io vă spun, c-acuma am tot fost... Când intri de pui mâna pe zaru' la portiță și intri, sunt toate așezate... așe, ca pe carte. Aici îi casa, d-ici în sus are o magazâie, o bucătărie de vară, 'colo are sură, grajd, și-aici, încoace, are un coșer, și-are cotet, și îi liber parte-asta. În partea stângă, cum intri la ei în curte, îi liber. Numa' pe-o parte are și unde are sură. Niciodată n-or făcut una pe-o parte, una pe alta, numă' pe-o săngură poziție o' făcut.

¹ A se vedea nota 3, la pagina 21.

Mai demult în sat au fost români care să lucreze ca slugi la sași?

Respectabilă doamnă... Or fost, or fost, drăgă. Io am avut un cununat de-a' meu care-o fost slugă la sas. Da, o' fost. Ei aveau pământ, aveau boi... și no, care n-or avut pământ mereau și lucrau la sas. Mereau femeile și țăsau, și spălau la sas, că făceau cearceafuri din alea de cânepă. Aveau ce să le deie să lucre'. Erau care, no, vinea cu poale și aducea' la copii de mâncare... de putea să trăiască.

Erau corecți sașii? Plăteau aşa cum trebuia?

Da, corecți. Sasu' dacă spune ceva... No, i-ai dat ceva bani împrumut, nu zâce: *Mâne sară sau poimâine sară*. Zâce: *Atunci, duminică, io vin și ți-i aduc*. Sasu' nu-i ca român'u': *Viu pe sară și ți-i aduc...* și vine numă' la săptămână. Păi da, așe și! Da' sasu'-i corect.

Când erați dumneavoastră Tânără și ajutați pe români dacă îi solicitați?

Da, se ajutau, să știți, și la câmp. No, și după expropriere le-o' luat pământu' și luau ei de la români pământ și lucrau în arendă. Lucrau și-i dădea o parte la român, de la cine l-o' avut.

Erau prietenoși?

Da' cum nu? Așa o' fo' prietenoși. Prietenoși, foarte prietenoși. Io cu tot satu' am fost prietenă, că io am fost contabilă la Colectiv 28 de ani... și la plecare, când or plecat toți, io le-am făcut hârtiile la toți care-or lucrat în CAP. I-am pretini și-acum. și am fost dusă și io în Germania și am stat vreo șase săptămâni. Am fost la o prietenă de-a mea acolo. Ne-am avut bine. Am fost ca surorile. Ne-am avut foarte bine, să știi...

Știați cumva dacă înainte de război se căsătoreau sași cu românce?

Nu, nu s-or căsătorit, nu. Acuma numă' uite că se căsătoresc toate națiile... da' atunci nu.

De ce credeți că se întâmpla asta?

Nu știu, da' nu se căsătoreau. Nu se căsătoreau. Erau prietini fete cu băieți, da' nu se căsătoreau. Da' nici n-aveau gând de-la să să căsătorească români cu sași.

Au fost băieți de-ai sașilor care să meargă în armata germană?

A, o' fost înainte. Înainte o' fost voluntari. O' fost luati voluntari și acolo o' rămas. N-or mai venit înapoi, acolo or rămas. Alții or murit acolo, alții or rămas acolo și-acuma, no, îs bătrâni, și-or mai murit din ei, c-or îmbătrânit. Da' și-or făcut în Germania căși, acolo s-or recăsătorit, și copiii cu nevasta prima aicea le-o' rămas... uite-așa.

De-aici din sat au fost deportați sași în Rusia?

Or fost, or fost deportați. și-o femeie d-icea de la noi, numă' anu' trecut o murit, și o avut copilu' de patru săptămâni la piept, și i l-o' smuls, și-o' luat-o, și-o' dus-o. și-o lăsat copilu' cu bătrâni. și copilu', nu știu ce-o avut, c-o fost bolnav. Da' dacă bătrâni n-o' văzut, c-o' fost bătrâni, și ea cinci ani de zâle o stat în Rusia... când o vin't, copilu' o avut cinci ani și, no, nu l-o' mai dus la operație. și uite că s-o ajuns că o-nnebunit copilu'...

Și pe alții i-au mai dus în afara de femeia asta?

Apăi o' dus pe majoritatea sașilor...

N-au fost printre ei care să se mai ascundă?

Apăi or fost... Aicea la noi s-or ascuns niște fete, vecine cu socru'. D-apăi și la noi unde-am fost io o' vin't și s-or ascuns. Îi căuta cu sulițăle. Băga pin fân ca să dea de ele... Aici îs! Aici îs! Or fujit, așe, și iară i-o' arestat.

Dar cine a venit după ei să-i aresteze?

Or fost vin't după ele rușii și cu cineva care era în legătură atuncea, pe vreme-aia, și care era la Primărie. No, și le-o' luat și le-o' dus. Vai, Doamne, că acumă văd c-am fost copilă așe mică, și-o' luat niște vecine de-acolo de lângă mine. Si, vai, ce-or mai plâns! Si noi ne-am adunat pe după mașină și plângere' mamă-sa și tată-so. Si le-am văzut când le-o' dus și le-o' suit în mașină, dragă, și le-o' dus...

Oare știau ele unde merg? Știau unde le duc?

Păi știau. Sigur, că le-o' luat și le-o' dus. O' zis că le duce-n Rusia. O' știut. Femei tinere, dragă, și-o' rămas copii de ele...

Cam ce și-au luat cu ele ca bagaje?

D-apăi ce să-și ia? Nu și-or luat bagaje, că nu le-o' lăsat să-și ieie nimica. Așe le-o' suit în mașină.

S-au întors toți care-au plecat, sau au mai și murit acolo?

Păi s-or mai întors. Or mai și murit, da' s-or întors. Tri luni de zâle or făcut cât or vin't din Rusia. O vecină de-a mea, Maia o chemat-o, care o vin't c-o fost bolnavă rău și i-o' dat drumu' acasă că murea acolo, spunea c-o găsat miere nu știu prin ce pământ pe-acolo și-o mâncat. Si tată-său trăgea de moarte în tren să vie cătră casă, să vie-n România. Si-o murit tată-său și ea n-o știut. Si alti, no, o' zâs: *Nu-i mai spunem la Maia c-o murit tată-său.* Si l-o' luat și-o' dat cu el pe fereastră, l-o' țăpat în apă... Le-o fost foarte greu. De câte ori zâcea: *Oai, Doamne! Voi n-ați trecut prin necazu' ce l-am trecut noi, sașii care-am fost plecați!*

Vă povesteau ce mâncare primeau acolo?

Apăi de mâncare io vă spun că le dădea foarte rău. C-o vin't înapoi ui' așa ca o mănușe de slabii. Si-o femeie d-icea de la noi, vecină, care mai avea frați acolo cu ea, și ăia o' fost mai amărăți, s-o făcut nebună și s-o dus la bucătărie și-o luat coji de cartofi și le-o spălat și le-o dat să mânce... Unu' era brigadier, și-apă' de câte ori vinea ne spunea: *Ei, Floare, voi ați trăit bine, da' noi ce să zicem? Că am lucrat la mină în Rusia. Ploua și eram tot ud în spate și trăbuia să dau...* Si de foame nu știam ce să mai fac. Si s-o dus cu un coleg de-a' lui cu care-o fost acolo, și la WC o' căutat coji de grumpene (cartofi - n.n.), și le-o' spălat că mirosea tăt a căcat, și le-o' mâncat... Ui' așe ni... Ui' așa mi-o povestit, că dor nici io nu știu, da' mi-o povestit, dragă, cum o fost.